

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ЕТНІЧНИХ ГРУП В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОЛІЕТНІЧНОГО СОЦІУМУ

Максименюк М.Ю. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз наукових підходів до вивчення інтересів етнічних груп в контексті розвитку поліетнічного соціуму; виясняється понятійно-категоріальний апарат етнонаціональної політики, зокрема поняття «поліетнічна держава», «етнонаціональна група», «національна меншина», «етнодисперсні групи», «псевдоменини», «етнічний анклав», без яких неможливо створити концепцію етнонаціональної політики та проаналізувати проблеми поліетнічного соціуму.

The analysis of scientific approaches to studying interests of ethnic groups in a context of polyethnic society development of is given; the toolbox of an ethnonational policy, in particular concepts: "polyethnic state", "ethnonational group", "national minority", "ethnodisperse groups", "pseudominority", "an ethnic enclave" without which it is impossible to create the concept of an ethnonational policy and to analyze problems of ethnopolitical society, is studied.

Ключові слова

ІНТЕРЕСИ ЕТНІЧНИХ ГРУП, ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА, ПОЛІЕТНІЧНА ДЕРЖАВА, ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ГРУПА, НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА, ЕТНОДИСПЕРСНІ ГРУПИ, ПСЕВДОМЕНШИНИ, ЕТНІЧНИЙ АНКЛАВ

Вступ

Особливої актуальності для держави і суспільства у сучасних умовах набув етнополітичний фактор. Зумовлено це тим, що в умовах глобалізації безпрецедентної ескалації набули конфлікти нового типу – етополітичні, які перетворилися як на універсальний феномен, так і на ще одну глобальну проблему людства. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що від подальшого розв'язання проблем поліетнічного соціуму, в якому накопичилося чимало етнонаціональних конфліктів, залежить існування України як суверенної держави, стабільний і прогресивний розвиток українського суспільства. Сьогодні на вітчизняних теренах практично відсутні ґрунтовні праці, в яких би розкривалися теоретичні підходи та практичні шляхи вирішення етнонаціональних конфліктів у контексті сучасних цивілізаційних тенденцій [1].

Мета статті: проаналізувати роль етнонаціонального фактору в полі етнічній державі; дослідити сутність поліетнічної держави; виявити категорії, що характеризують національні інтереси поліетнічної держави; розкрити концепцію етнонаціональної державної політики, в основі якої подолання проблем поліетнічного соціуму.

Обговорення проблеми

Поліетнічна держава – це держава, на території якої водночас проживає кілька етносів. У вузькому, тобто спеціальному, розумінні цього терміну мова йде про державу, створену двома або більшою кількістю етносів за умов, коли ці етноси або рівноправні (Швейцарія, Бельгія), або коли один з етносів має панівний стан у державі (колишні Російська, Австро-Угорська чи Британська імперії). У більш широкому розумінні цього терміну поліетнічними є фактично усі сучасні держави, бо кожна з них включає щонайменше кілька (найчастіше значну кількість) етноменшинних груп. З іншого боку, тобто більш широкого розуміння поліетнічності держав, правомірно говорити про перманентно оновлювану поліетнічність. Це пояснюється тим, що, з одного боку, цілком природною є поступова асиміляція, розчинення етнодисперсних груп у корінному етносі, але, з іншого боку, зростаюча відкритість держав сучасного світу полегшує (а деякою мірою і стимулює) міграційні процеси, завдяки чому в багатьох державах виникають нові етнодисперсні групи або оновлені генерації колишніх. Сьогоднішня динаміка економічного та політичного життя народів, а також зростаюче усвідомлення цінності етнічної культури дають підстави вважати, що у майбутньому все людство перетвориться на поліетнічну цілісність. Термін «етнічна категорія» у науковий обіг ввів відомий англійський етнолог Е.Сміт у своїй книзі "Етнічне відродження у сучасному світі". За його визначенням, етнічною категорією визнаються окремі особи того чи іншого походження, яким властивий високий ступінь асиміляції і які окрім походження нічим іншим не пов'язані з відповідним етносом. Прикладом етнічної категорії можуть бути вихідці з України та їхні нащадки, які тривалий час проживали в умовах іноетнічного оточення та під його впливом, а також такі, які у процесі цілеспрямованої державної політики втрачали риси, що визначали їхню сутність як українців. Такий фактор мав місце у багатьох регіонах розселення представників українського етносу (Росія, США, Канада, Аргентина, Німеччина). За певних умов може відбуватися процес" відродження етнічної самосвідомості, у якому представники етнічної категорії активніше залучаються до збереження й розвою своєї етнічної самобутності в іноетнічному середовищі, перебираючи або ж відроджуючи все більше якостей (у побуті, культурі), через які вони зміцнюють свої зв'язки з ядром українського етносу і більшою мірою усвідомлюють себе українцями. Поняття „етнонаціональна група” вперше у вітчизняне суспільствознавство увів О. Картунов (подальшою розробкою цього поняття в суміжних науках ніхто не переймався): „Етнонаціональна група – один з основних елементів національної структури поліетнічного суспільства. Етнонаціональні групи часто називають, особливо в документах міжнародних

організацій та в зарубіжній науковій літературі, „національною меншиною”. Під етнонаціональною групою мається на увазі спільність людей, які проживають окремо від основного масиву своєї нації в іншонаціональному середовищі. Подібні групи виникають внаслідок зміни кордонів, міграції, еміграції або депортації частини, а іноді й всього населення якоїсь національності (біля двох десятків народів, позбавлених державності, виселених Сталіним з місць їхнього традиційного проживання й розкиданих по безкрайніх просторах колишньої радянської імперії) в інші регіони країни або за кордон. ...говорячи про етнонаціональну групу та одноіменну з нею націю слід мати на увазі, що разом вони складають спільність, яку прийнято називати „етносом”. Так, наприклад, українці в Україні становлять націю. В країнах колишнього СРСР вони вважаються національними групами. В США, Канаді та інших країнах їх розглядають як етнічні групи. А всі разом вони становлять український етнос” [2, с. 444]. Як бачимо, автор ототожнює це поняття з поняттям „національна меншина”. Ми ж спробуємо їх розрізнити і використати поняття „етнонаціональна група” в суто соціологічному ракурсі, оскільки фактологічною базою дослідження є дані переписів населення, матеріали статистичних довідників, а також матеріали соціологічних досліджень, в яких зібрано суб’єктивні відповіді респондентів щодо своєї етнічної належності. Можна припустити, що їх метою є збереження та розвиток певного етносу, а, можливо, є й інша мотивація у цієї самоідентифікації. Так чи інакше, вони утворюють групу, яка в межах території держави є частиною нації, а отже має позначатися терміном етнонаціональна група. Етнонаціональна група – людська спільнота поліетнічного суспільства, яка визнає свою належність до певного етносу, при чому її представники можуть між собою безпосередньо не взаємодіяти, але їх дії узгоджуються з метою творення нації на основі гетерогенних етнічних утворень. Якщо рівень консолідації та ресурсний потенціал такої групи досить високий, то ця етнонаціональна група може прагнути створити власну державу, а згодом і націю. В етнонаціональній структурі українського суспільства можна виокремити усталені та неусталені етнонаціональні групи. Усталені етнонаціональні групи – це групи, які живуть в Україні протягом двох чи більше поколінь. Усталеною етнонаціональною групою можна вважати групу, якщо її представники другого (чи більше) покоління досягли працездатного віку. Якщо жоден представник цієї групи, що народився в Україні, не досяг працездатного віку, то ця етнонаціональна група є неусталеною. До усталених етнонаціональних груп належать: титульна (або материнська) етнонаціональна група – це українська етнонаціональна група; етнонаціональна група, яка може мати статус національної меншини, невизначений статус або статус корінного народу. Щодо розмежування термінів скористаємося підходом, запропонованим В.

Євтухом: „Межі терміна „етнічна меншина” визначаються його співвідношенням із термінами „етнічна група” та „національна група”, які, як і перший, відтворюють те чи те суспільне явище. За можливостями застосування кожного з термінів до етнічних сегментів суспільства вимальовується такий структурно-понятійний зв’язок між ними: етнічна група (охоплює як меншинні групи, так і домінуючу) – етнічна меншина (спільності на ґрунті суто етнічних ознак, кількісно поступаються основній етнічній групі країни) – національна меншина (спільноти, які формуються як на ґрунті етнічних ознак, так і на ґрунті певних політичних орієнтацій)” [3, с. 173 - 174]. Ф. Гекманн небезпідставно вважає, що термін „національна меншина” за можливостями відтворення сутності різнохарактерних сегментів поліетнічного суспільства поступається термінові „етнонаціональна” – останній включає в себе й таке явище, як національна меншина. Неусталені етнонаціональні групи складаються з іммігрантів, які в палітрі поліетнічного суспільства відрізняються своєю етнічною належністю від вищезазначених етнонаціональних груп. У 1990-х роках Україна вперше за свою історію зустрілася з новою для себе проблемою – масовим в’їздом на її територію громадян інших держав. Розташування України в центрі Європи, на перехресті шляхів між Сходом і Заходом, Півднем і Північчю, Євразійським і Африканським континентами, поглиблення її участі в міжнародному розподілі праці дають підстави вважати, що імміграційні процеси для України не є тимчасовими. „Частина науковців і фахівців вважають імміграцію негативним явищем для України, якому треба всіляко протистояти, інші, навпаки, вважають, посиляючись на досвід Канади, Австралії, Ізраїлю та деяких ін. країн, які створили свою економіку виключно за рахунок іммігрантів, що при належному державному ставленні до імміграції вона може мати неабиякий соціально-економічний, політичний зиск” [4, с. 7]. В Україну прибувають також біженці з інших країн. Їх проживання (тимчасове або постійне), транзит через її територію перетворилися сьогодні на суттєвий чинник, який впливає (і чим далі, тим більше) на етнонаціональну структуру. Переважно це вихідці з Афганістану, Анголи, В’єтнаму, Ірану, Іраку, Ємену, Нігерії, Пакистану, інших малорозвинених країн Південно-Східної Азії та Африки. Основна маса іммігрантів прибуває з країн, де зухвало діють злочинні угруповання й терористичні організації, які використовують міграцію для завезення наркотиків, контрабанди, переміщення бойовиків тощо. Для стабілізації ситуації слід віднайти наукові методи, які б сприяли як перетворенню імміграції з переважно негативного сьогодні для України явища на інструмент збагачення держави, так і перетворенню всього поліетнічного складу населення України з фактора слабкості на фактор сили та могутності української держави, української нації [5, с. 520]. Національна меншина, як правило, менша

за чисельністю соціальна група, яка не займає панівне положення у певній державі. Члени такої групи — громадяни цієї держави — мають з етнічної, релігійної або мовної точок зору характеристики, які відрізняються від характеристик основної частини населення і виявляють, навіть посередньо, почуття солідарності з метою збереження своїх культури, традицій, релігії або мови. У країнах з розвинутою демократичною системою суспільних відносин політика держави направлена на створення умов для можливостей реалізації своїх прав з метою забезпечення власного суспільного розвитку соціальним групам, які є меншими за чисельністю або мають менший політичний, економічний, а також соціокультурний потенціал. Якщо держава через свою соціальну політику створює не тільки рівні, але й сприятливі умови для функціонування тих соціальних груп, що є меншими за чисельністю або внаслідок тих чи інших історичних обставин мають нижчий рівень політичного, економічного, соціокультурного, а навіть фізичного або психічного розвитку, то такі соціальні групи мають юридичний статус меншин національних. Міжнародні правові документи до меншин національних відносять тільки громадян даної держави, виключаючи з їх числа робітників-мігрантів та біженців. Як свідчить аналіз, етнічна меншина - це — група людей, яка відрізняється за своєю етнічною належністю від більшості населення даної держави. У різних країнах у термін етнічних меншин вкладаються дещо відмінні значення: всі народи, крім найчисельнішого; лише іммігрантські групи на відміну від корінних етносів; всі, хто не сповідує державну релігію (ряд мусульманських країн); ті етнічні групи, які не мають рівноправного статусу з державною нацією і намагаються досягти його, іноді у формі автономії чи незалежності. Разом з тим, у міжнародному праві поняття "етнічні меншини" до цього часу відсутнє, що суттєво ускладнює закріплення їх прав у міждержавних угодах. У значенні етнічних меншин частіше застосовуються поняття "національна меншина" або просто "меншина". У міжнародних документах одним з найповніших є визначення терміна "меншина", запропоноване для потреб Пакту про громадянські та політичні права Підкомісією ООН з попередження дискримінації та захисту меншин: це — "група, яка за чисельністю поступається решті населення держави та не посідає пануючого положення, члени якої — громадяни цієї держави — мають етнічні, релігійні або мовні риси, відмінні від решти населення, та які принаймні мовчазно виявляють солідарність, спрямовану на збереження своєї культури, традицій, релігії чи мови" [6, с.300]. До етнічних меншин не належать робітники-іммігранти, біженці, апатриди та інші особи, що не є громадянами країни проживання і захист яких регулюється іншими міжнародно-правовими актами. Твердження, що меншина має обов'язково поступатися за чисельністю іншим етнічним групам держави, іноді заперечується. Зокрема, у формулюванні

неурядової Групи з прав меншин, що співпрацює з міжнародними організаціями, наголошується на ознаці наявності політичної влади. Згідно з цією позицією, меншина є будь-якою расовою, племінною, мовною, релігійною, кастовою або національною групою в межах окремої національної держави, яка не керує політичним механізмом цієї держави. На думку фахівців, існуючі визначення не є вичерпними, оскільки стосуються лише т. зв. "меншин за бажанням", тобто груп, що бажають залишатися відмінними. Водночас ними не охоплюються "вимушені" меншини — групи, орієнтовані на асиміляцію з більшістю, у той час як остання протидіє їм у досягненні цієї мети. Окремі фахівці виступають проти вживання самого терміна "меншина" стосовно повноправних громадян тієї чи іншої держави, як такого, що нібито принижує їхню людську гідність. Так, Федеральна Спілка Європейських Національностей у своїх документах віддає перевагу терміну "етнічна група", що знайшов правове закріплення у відповідних законодавчих актах ряду країн. Закон України "Про національні меншини в Україні" (1992) оперує формулою "національні меншини", але включає у неї загальновизнаний у сучасній міжнародній практиці сенс — неукраїнські етнічні групи громадян держави: "до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою". Фахівці та практичні політики відзначають певні недоліки такого стислого визначення, оскільки у ньому, по-перше, не вирішена проблема від диференціювання [7, с. 280]. Етнічні меншини, що тривалий час проживають на терені України, від груп недавніх іммігрантів, які набули українського громадянства, і, по-друге, автохтонні народи України розглядаються як звичайні етнічні меншини ("національні меншини"). Більшість етнічних меншин України — це частини етносів, основне ядро яких знаходиться за її межами та існує, як правило, у формі самостійних етнополітичних організмів — держав. Деякі етноси не мають своїх окремих державних чи автономних етнотериторіальних утворень (напр., цигани, ассірійці). Окремі етнічні меншини сформувалися на території сучасної України (караїми, кримські татари тощо). За характером розселення етнічні меншини можуть бути компактними і дисперсними. Етнічні меншини України за винятком, можливо, кримських татар та до деякої міри угорців Закарпаття та румунів Чернівецької області, проживають дисперсно. Характер взаємовідносин Етнічні меншини з національною більшістю різняться у різних країнах від толерантних до антагоністичних, коли більшість намагається силою інтегрувати етнічні меншини, а останні — ізолюватися. Залежно від політики, яка проводиться щодо етнічних меншин, ставлення їх до держави може бути конформістським, опозиційним чи радикально-конфронтаційним. Останні дві форми

взаємовідносин супроводжуються політичною активністю етнічних меншин, що детермінується передусім невдоволеністю можливостями реалізації культурних, релігійних, територіальних та соціально-економічних потреб. Здебільшого політична активність етнічних меншин виявляється у місцях їхнього компактного розселення. Можливості самовідтворення етнічних меншин залежать від таких чинників, як характер політики щодо них держави (асиміляціоністська чи плюралістична); наявність конституційного закріплення прав етнічних меншин та можливість їх реалізації не тільки на індивідуальному, а й на груповому рівні; чисельність; безперервність міжпоколінної трансляції етнокультурної інформації; наявність інституцій, що сприяють такій трансляції — шкіл, національно-культурних центрів, преси тощо. В Україні проживають представники понад 130 етнічних меншин. Загальна чисельність їх складає (за результатами першого Всеукраїнського перепису населення 2001) 10,9 млн. чол. або 22% всього населення. В усіх регіонах, за винятком Автономної Республіки Крим, де чисельно переважають росіяни, більшість населення становлять українці. Найбільша з етнічних меншин — росіяни — налічує 8,3 млн. чол. або 17% населення України. Ще 8 національностей нараховують понад 100 тис. чол. кожна (білоруси, молдовани, кримські татари, болгари, угорці, румуни, поляки, євреї). Від 50 до 100 тис. налічують вірмени, греки і татари. Найбільшою, окрім Криму, є питома вага національних меншин у населенні Донецької (43%), Луганської (42%) та Одеської (37%) областей. У Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській і Чернівецькій вони складають 21-29% населення, у Закарпатській, Миколаївській, Сумській, Херсонській областях та м.Києві — 11-19%. У населенні решти 13 областей частка національних меншин складає менше 10%. Політика України щодо етнічних меншин базується на засадах культурного плюралізму, створення рівних можливостей для соціально-економічного та національно-культурного розвитку представників усіх етнічних спільнот. Взаємодія етнічних меншин з державою регулюється Конституцією України (1996), низкою інших законодавчих актів, що відповідають сучасним міжнародним стандартам у цій сфері. Так, Закон України "Про національні меншини в Україні" гарантує їм право на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи її вивчення в учбових закладах або через національно-культурні товариства, розвиток національних культурних традицій; сповідування своєї релігії; створення національних культурних і навчальних закладів тощо. Держава сприяє діяльності об'єднань представників етнічних меншин, передбачає спеціальні асигнування для їхнього розвитку, гарантує право користування поряд з українською мовою у роботі державних та громадських органів, підприємств, установ і організацій у місцях, де більшість населення становлять етнічних меншин, також їх рідною

мовою. В Україні діє широка мережа національно-культурних об'єднань (25 всеукраїнських та понад 170 регіональних громадських організацій етнічних меншин на початок 1999), мови Н.м. представлені у друкованих та електронних засобах масової інформації. У місцях їх компактного проживання розширюється викладання мови, літератури, історії відповідних народів, працюють національні школи. У 5213 загальноосвітніх навчальних закладах, в яких у 1998 викладання здійснювалося неукраїнською мовою або велося двома і більше мовами, навчалося 2,4 млн. учнів. У тому числі російською мовою викладання здійснювалося у 2561 школі, румунською — 108, угорською — 65, кримськотатарською — 6, польською — 3. Крім того, близько 2,5 тис. загальноосвітніх навчальних закладів провадили навчання двома і більше мовами. У вищих навчальних закладах країни здійснюється підготовка вчителів, фахівців з ряду спеціальностей культури і мистецтва для шкіл, національно-культурних центрів, театрів етнічних меншин. За обсягом правових гарантій та можливостями збереження і розвитку національно-культурної самобутності етнічних меншин. Україна визнана рядом міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ та ін.) однією з найдемократичніших держав світу. Етнодисперсні групи - частини етнікосу, що проживають відокремлено від його основного масиву і знаходяться у розсіяному стані. Втім, не дивлячись на те, що ядра етнодисперсних груп знаходяться в інших соціальних організаціях, це не позбавляє дані групи певних соціальних параметрів. Власне, в реальній дійсності етнікос взагалі не існує поза соціальними інститутами, роль яких, як правило, виконують різні соціальні спільноти. За умови утворення етнікосом етнодисперсної групи таку функцію здатні брати на себе сім'я, громада і т. ін. Тому, коли мова заходить про частини етнікосів, що відокремлені від їхнього основного ядра, уявляється доцільним розглядати їх як етносоціальні групи, які у деяких випадках навіть можуть мати інші етносоціальні параметри ніж основний етнічний масив держави. Частіше за все етнодисперсні групи залучаються до системи соціально-економічних зв'язків, властивих тому соціальному організмові, у межах якого вони знаходяться. Саме з таких причин різні частини одного й того ж етнікосу можуть мати далеко не однакові економічні параметри і більш того, належати до різних соціально-економічних формацій. Псевдоменшини — несправжні, вигадані й тимчасові етноси, які виникають в період політичної кон'юнктури, не несуть національних ідей і зникають із зміною політичної ситуації, їхнє існування не підлягає ніякому науковому обґрунтуванню. Хоча в цілому і вітчизняні, і зарубіжні вчені виділяють у межах якогось одного народу кілька субетнолінгвістичних, етнографічних, регіональних груп. Але намагання деяких зовнішньополітичних сил виокремити з сукупності

цілого народу ще кілька етносів, несе в собі прояви необґрунтованого штучного етнічного (національного) сепаратизму. Встимулюванні таких політичних спекуляцій зацікавлені певні політичні кола, які намагаються використати приналежність особи до конкретної етнічної спільноти у своїх цілях. В історичному минулому однією з таких невдалих спроб були дії українських поліщуків з Полісся 1931 р. виділити себе в окрему етнічну групу. Сьогодні в Україні, такі негативні політичні експерименти щодо виникнення псевдоменшин тривають. Прикладом можуть бути спроби створити такі псевдоменшини, як підкарпатські русини, новороси-одесити та ін. Як відмічає В.П.Бех, «людство пройшло довгий шлях до того, щоб створити, нарешті, цілісну концепцію свого розвитку. Розробити її одне з найактуальніших завдань сучасної соціальної філософії і соціології. Зараз вже є необхідні і достатні передумови для того, щоб надати ідеї соціального організму світоглядну перспективу, ідеологічну привабливість, точний методологічний вигляд та іманентну теоретичну частину» [8, с.173-180]. Етнічний анклав — у сучасній етнології та етносоціології цей термін використовується для визначення певної території у поліетнічній країні, заселеної переважно представниками одного етносу. Етнічні анклавні відзначаються певною замкненістю, відокремленістю від довколишнього середовища й самоорганізацією внутрішнього життя. Етнічні анклавні утворюються у результаті переселенських рухів чи внаслідок поділу територій, що належали одній державі, між кількома державними утвореннями. Показовим прикладом етнічних анклавів є китайські, японські, корейські райони у великих містах Сполучених Штатів Америки.

Український етносоціальний організм – це організаційна форма самоздійснення родового життя людей, в основі якого оптимальне врахування інтересів усіх етнічних груп та окремих представників різних етносів. Функціонування державного організму у сфері міжетнічних стосунків детермінується механізмом, який включає в себе політику держави щодо української етнічної спільноти, яка формує основу українського етнополітичного організму; етнічних меншин, які є складовою українського етнополітичного організму; етнічних меншин, які є складовою частиною українського політичного організму; представників українського етносу які мешкають за межами українського етнополітичного організму. Він такий же складний і багатоликий, як і біологічний організм, у якому протікає індивідуальне життя людини як природної живої істоти. Як свідчить аналіз, кардинальні геополітичні зміни, що відбуваються на початку XXI століття, свідчать про те, що світ вступив у фазу чергової глобальної трансформації. З початку 90-х років сучасний світ існує в особливих умовах переходу до поліцентричності, формування якої супроводжується загостренням економічних, геополітичних,

етноконфесійних, демократичних та інших протиріч між центрами сили й світовою цивілізацією. Зберігається тенденція до застосування воєнної сили, що не сприяє гармонізації етнонаціонального буття у світовому масштабі (особливо це проявляється на Близькому Сході, на Балканах, в окремих регіонах СНД). Реальність вимагає принципово нового філософського підходу до осмислення причин розширення глобалізації світового демократичного процесу [9, с.113]. Таким чином, ознайомлення з досвідом інших країн з поліетнічним складом населення дає підстави визначити державну етнополітику як систему заходів держави та механізм їхнього впровадження, спрямованих на задоволення потреб представників різних етносів, пов'язаних із специфікою їхнього етнокультурного розвитку, регулювання міжетнічних стосунків, попередження конфліктів, котрі виникають на етнічній основі, та усунення чинників міжетнічної напруги й міжетнічних конфліктів. Сутність, характер основних існуючих у них етнополітичних диспропорцій, деформацій і загроз сконцентрований у прикордонних регіонах України (Сумська, Харківська, Донецька, Луганська, Одеська, Чернівецька, Львівська, Закарпатська області, АР Крим), які створюють своєрідну українську дугу нестабільності (М.П.Вавринчук). Вони розташовані в особливих умовах, мають власні аспекти безпеки, двом геополітичним напрямкам – західному і східному [10, с. 30].

Таким чином, феномен синергетичної організації етнонаціонального організму детермінується синергетичною методологією, яка включає: посилення взаємозалежності всіх частин і елементів організації етнонаціонального організму; акумуляцією організаційної складності на всіх рівнях і в усіх сферах людської життєдіяльності; зростання невизначеності у функціонуванні і розвитку організацій всіх масштабів; прискорення змін в світі в цілому і в сфері організацій, зокрема. Процес глобалізації потребує реформування практично всіх сфер суспільного буття - економічного, політичного, соціального, духовного, ідеологічного, державного будівництва. Проте нинішню ситуацію в етнонаціональній сфері характеризують наступні проблеми поліетнічного соціуму, подолання яких сприятиме створенню цілісної концепції поліетнічного соціуму:

1. Поєднання процесів становлення української поліетнічної (політичної) нації і поглиблення етнорегіональних відмінностей, що заважає становленню спільної загальнонаціональної відомості.

2. Відсутність ефективної, з урахуванням регіональних особливостей, політики підтримки української мови та культури, яка була б із розумінням сприйнята більшістю російськомовного населення.

3. Збереження високих темпів мовної і культурної асиміляції переважної більшості національних спільнот у бік російських мовних і культурних зв'язків.

4. Наявність розбіжностей в інтересах і потребує різних етнічних спільнот з ознаками міжетнічної конфліктогенності.

5. Висока присутність еміграційних настроїв в середовищі етнічних не українців, що має наслідком пасивність значної їх частини в участі у створенні в Україні громадянського суспільства.

6. Незавершеність процесу облаштування депортованих у минулому за етнічною ознакою кримськотатарського народу та осіб інших національностей.

7. Наявність зникаючих народів – насамперед кримчаків і потенційно – караїмів.

8. Соціальна не адаптованість ромської національної меншини, а також більшості нововиниклих етнічних груп.

9. Посилення процесів нелегальної міграції на (і через) територію України.

10. Недостатня замученість корінних народів і національних меншин (крім росіян) у процес прийняття життєво важливих для них рішень.

11. Низька політична активність держави по відношенню до закордонних українців, української діаспори та трудових мігрантів з числа громадян України.

12. Відсутність системи фахової підготовки службовців, відповідальних за здійснення державної етнонаціональної політики.

13. Непрозорість використання бюджетних коштів, що виділяються на реалізацію заходів державної етнонаціональної політики.

14. Відсутність ефективної координації заходів по реалізації державної етнонаціональної політики в системі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Аналіз джерел з етнонаціональних питань дає можливість зробити такі **висновки**:

1. Державна етнонаціональна політика України передбачає оптимальне врахування інтересів усіх етнонаціональних спільнот, створення сприятливих умов для розвитку української нації, корінних народів та етнонаціональних меншин. Головною метою державної етнонаціональної політики України є забезпечення рівноправних ї представників різних етносів, які проживають на Україні, підтримання атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними.

2. Етнонаціональні групи за часовим критерієм поділяються на усталені та неусталені. Усталені етнонаціональні групи в етнонаціональній структурі українського суспільства представлені титульною етнонаціональною групою, етнонаціональними групами, які мають статус національних меншин, корінних народів або

невизначений статус. Неусталені етнонаціональні групи представлені іммігрантами, які значно впливають на етнонаціональну структуру, визначаючи специфіку впорядкування міграційних потоків згідно з нормами міжнародного права і соціальною практикою.

3. Історичні реалії другої половини XX і почату XXI с. підтверджують незаперечну істину: в поліетнічному суспільстві або в суспільстві з полі етнічним складом населення (Україна саме такою є), де люди в процесі спілкування свідомо чи несвідомо відчувають свою етнічну ідентичність, існує об'єктивна необхідність державного регулювання міжетнічних стосунків, тобто вироблення і втілення в життя ефективної етнофілософської парадигми. Її головна мета – забезпечити рівноправні відносини та гармонійну взаємодію між представниками різних національностей.

4. Потребує вирішення на належному рівні і в повному обсязі Концепція державної етнонаціональної політики, без чого неможливо ефективно впливати на сферу міжнаціональних та міжетнічних відносин, вирішувати низку назрілих і гострих етнонаціональних проблем. З урахування національного виміру, реалій міжетнічних відносин, як потенційного конфліктогенного чинника, необхідно в інтересах етнополітичної безпеки всебічну увагу приділяти не тільки титульній нації, а всім етносам України. Очевидно, що перш за все необхідно нейтралізувати ті небезпечні тенденції та явища, які притаманні сьогоднішній етнополітичній ситуації в Україні. Цьому сприятиме економічна і політична стабілізація, проведення кардинальних ринкових реформ, завершення організації формування системи влади. Все це створить необхідний економічний баланс етнополітичних процесів і сприятиме всебічній розробці необхідного науково категоріального апарату, осмислення основних тенденцій, закономірностей етнонаціональних процесів у країні.

Перспективи подальших досліджень: аналіз концепції поліетнічного соціуму; визначення проблем поліетнічного соціуму та шляхи і напрями їх вирішення з метою створення цілісної концепції поліетнічного соціуму.

Джерела

1. Вавринчук М.П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки країни на етапі сучасного державотворення: Монографія / М.П.Вавринчук. - К.: Правова єдність, 2009.- 288 с.
2. Картунов О. В. Етнонаціональна група // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. редактори Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. – Київ, 1993. – 800 с.
3. Євтух В. Б. Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – №1 - 2. – С. 159 - 174.
4. Новік В. Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні / В.Новік. - К.: Компанія ВАТТЕ, 1999. – 216 с.

5. Євтух В. Б. Етносоціологія: питання формування поняттєво-термінологічного апарату // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства: Наукові доповіді і повідомлення II Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України, М. О. Шульга (наук. ред.) та ін. – К., 2002. – 533 с.

6. Надолішній П. І. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. (Теоретико-методологічний аналіз): Монографія / П.І.Надолішний. – К., Одеса: Вид-во УАДУ; Астропринт, 1999. – 304 с.

7. Бех В. П. Генезис соціального організму країни: Монографія. 2-е вид., доп. / Володимир Павлович Бех. – Запоріжжя: „Просвіта”, 2000. – 288 с.

8. Гордузенко В. Етнонаціональна група як компонент етнонаціональної структури українського суспільства // Соціальна психологія. - 2006. - № 3 (17). - С.173-180.

9. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія / Валентина Григорівна Воронкова. - Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010.- 272 с.

10. Уткін О. До громадянської злагоди через етнічний плюралізм // Віче. - 2000. - №4.- с.29-30.

10. Воронкова В.Г. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-антропологічні виміри). Монографія / Валентина Григорівна Воронкова.- Запоріжжя.- РВВ ЗДІА, 2—8.- 254 с.

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ИНТЕРЕСОВ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО СОЦИУМА

Максименюк М.Ю. (г.Запорожье)

Аннотация

В статье дается анализ научных подходов к изучению интересов этнических групп в контексте развития полиэтнического социума; изучается понятийно-категориальный аппарат этнонациональной политики, в частности понятия «полиэтническое государство», «этнонациональная группа», «национальное меньшинство», «этнодисперсные группы», «псевдоменьшинства», «этнический анклав», без которых невозможно создать концепцию этнонациональной политики и проанализировать проблемы этнополитического социума.

Ключевые слова

ИНТЕРЕСЫ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП, ЭТНОНАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА, ПОЛИЭТНИЧЕСКОЕ ГОСУДАРСТВО, ЭТНОНАЦИОНАЛЬНАЯ ГРУППА,

НАЦИОНАЛЬНОЕ МЕНШИНСТВО, ЭТНОДИСПЕРСНЫЕ ГРУППЫ,
ПСЕВДОМЕНШИНСТВА, ЭТНИЧЕСКИЙ АНКЛАВ

Стаття надійшла 20.04.10 р.